

מחווון לשאלון בהיסטוריה, לימודי בחירה, קיץ תשפ"ו, מס' 22382

הנחיות כלליות:

- * במחווון מובאות הנחיות למעריכים של הבחינה במועד זה בלבד.
- * שינויים יימסרו בתדריכים בעל פה ובשיחות הכוונה עם המעריכים הבכירים.
- * במחווון לא הובאו כל האפשרויות לתשובה נכונה, אלא רק מבחר תשובות. לכן אם תלמיד משיב תשובה שאינה במחווון ואינה מוכרת למעריך, על המעריך לבדוק במאמרים, ואם יש צורך – להתייעץ עם מעריך בכיר.
- * המחווון נועד בעיקר לקביעת מסגרת בנוגע למספר הרכיבים הנדרש בכל סעיף כדי לזכות את התלמיד במלוא הנקודות (על פי טיב התשובה).
- * בכל סעיף יש להקפיד על ניקוד על פי ההנחיות בכתב ועל פי ההנחיות שיימסרו בתדריכים במרב"ד.
- * אם תלמיד מילא את כל המטלות הנדרשות אך לא הפריד בין מטלות שונות, כפי שנדרש בשאלה, אלא כרך אותן זו בזו – יש לקבל את התשובה, ואין להפחית לו נקודות.
- * ההנחיות במחווון מנוסחות בלשון זכר, ומכוונות למעריכים ולמעריכות כאחד.

תזכורת: הגדרות למטלות בבחינה

- * **הציגו/תארו** – הצגה/תיאור של התופעה, הפעולה, האירוע, התהליך הנדרשים בשאלה, בלי להסביר את הסיבות להתהוותם או את התוצאות/השפעות שלהם. זהו מעין "צילום תמונת מצב" (מאפיינים, משתתפים, זמן, מקום).
- * **הסבירו** – הבהרה, פירוש של העניין המבוקש; סיבות/גורמים שהביאו לתהליך/לפעולה/לאירוע; תוצאות/השפעות של העניין המבוקש.
- * **השוו** – יש להשוות בין שני עניינים מבוקשים, על פי קריטריונים, ולהבהיר את הדומה ואת השונה בכל אחד מן הקריטריונים שהוצעו.
- * **הדגימו** – הבאת דוגמה הממחישה ומבהירה את העניין המבוקש (יש לתת דוגמה מפורטת, ואין להסתפק בהכללה).

ההתיישבות היהודית בנגב ובגליל

על הנבחן לענות על שתיים מן השאלות 1-3.

1. **"מושבות הגליל העליון 1882-1914: היבטים גיאוגרפיים-יישוביים" מאת יוסי בן-ארצי**
א. הטענה של יוסי בן-ארצי – "הגורם העיקרי שהשפיע על מיקום המושבות בגליל היה זמינות הקרקעות שהועמדו למכירה ומצבן המשפטי". הסבר הטענה ונימוקה באמצעות עובדות היסטוריות:

הטענה:

בן-ארצי טוען שמגבלות החוקים העותומנים והערמת קשיים על יהודים בנוגע לרכישת קרקעות, הביאה להקמת המושבות במקומות שבנוגע אליהם היו פרצות בחוק שאפשר לרשום את הקרקע על שם הקונים וכן במקומות שהיו קודם לכן אדמות בבעלות יהודית. שיקולי כדאיות כלכלית, איכות הקרקע, זמינות מים וטופוגרפיה (שטח הררי/ביצתי) או מרחק מן המרכז היו משניים.

נימוק:

- ראש פינה: השטח נקנה למרות הקשיים הטופוגרפיים בבחירת המקום. השיקול המרכזי שהנחה את נציג אגודת חובבי ציון ברכישת הקרקע היה שהקרקע הייתה זמינה, ואדמותיה נרכשו מבעלי קרקעות יהודים תושבי צפת. עובדה זו תרמה לציפייה שיהיה אפשר לפשט את תהליכי הרישום המורכבים שדרשה הבירוקרטיה העותומנית.
- יסוד המעלה: הוקמה על אדמות שהיו בבעלות יהודית של משפחת עבו מצפת, בקרבת אגם החולה. המיקום נבחר בשל הזמינות המשפטית של הקרקע וזאת למרות סכנת המלריה הקשה (ביצות החולה). שליחה של אגודת המתיישבים – רובין, הניח שלא תהיה בעיה כלשהיא לרשום את המקרקעין בהמשך, שכן מדובר ברכישה מבעלים יהודים שאחד מבניה שימש בתפקיד מפתח בקונסוליית צרפת, היה סגן קונסול צרפת בצפון הארץ. ואולם מאוחר יותר התברר שהנחה זאת מוטעית בשל כך נגרם עיכוב ברישום, והוא התרחש רק לאחר מעבר המושבה לחסותו של הברון רוטשילד.
- מטולה: את אדמות מטולה רכשו פקידי הברון רוטשילד, אף על פי שזו הייתה הנקודה הצפונית המרוחקת ביותר. השיקול המרכזי של פקידי הברון היה לנצל את הזדמנות הרכישה של אחוזה שלמה שהייתה פנויה מבחינה משפטית למכירה. קרקעותיה היו קודם לכן בחכירה של דרוזים שלא עמדו בהתחייבויותיהם לבעלי הקרקע, ולכן הברון ניצל את ההזדמנות שהקרקע זמינה למכירה. גורמים משניים ברכישת השטח היו מיקומה בצומת דרכים, אך חסרונה היה בריחוקה מן המרכז.
- בגליל היו שטחים נרחבים בבעלות משפחות עשירות. הקונים העדיפו לרכוש שטחים גדולים מבעלים אחד כדי לפשט את ההליך המשפטי בירוקרטי, גם אם השטח שנקנה איננו מתאים לחקלאות.

הטענה של "בן-ארצי – שהמעבר של מושבות הגליל העליון לחסות הברון רוטשילד הוביל לשינויים, ובזכות שינויים אלה ניצלו רוב המושבות מקריסה כלכלית. נימוק הטענה באמצעות שינויים, והסבר כיצד הם תרמו להצלחת המושבות: השינויים וכיצד כל אחד תרם:

- **שינוי ארגוני:** מעבר מניהול עצמי של המושבות בידי מתיישבים חסרי הכשרה וניסיון בעבודה חקלאית לניהול מקצועי של פקידי הברון. הסבר התרומה: המעבר לחסות הברון אפשר להיעזר ביועץ ארגוני מקצועי והזרמת הון יסודי שבאמצעותו שולמו חובות האיכרים, נרכש ציוד חקלאי, הורחבה הבנייה וסופקה תעסוקה. הדבר תרם לייצוב כלכלי ומנע נטישת המושבות.
 - **שינוי בענפי החקלאות:** מעבר מהתבססות (בעיקר) על גידולי פלחה למטעים ותעשייה. שינוי זה התבטא במעבר למטעים, לכרמים ולחקלאות מסחרית המבוססת על גידול מוצרים שאפשר לייצא או לעבד למוצרי תעשייה (כמו מפעל לטוויית משי בראש פינה, מפעל לייצור בשמים ביסוד המעלה) ושימוש בשיטות מודרניות ובטכנולוגיה מודרנית (שיטות דישון, מערכות השקיה). נעשה ניסיון להקים יקב יין, אך הוא נכשל (בשל בחירת זני גפנים שלא התאימו). במקום זה החלו לייצר צימוקים. הסבר התרומה: גיוון בענפי החקלאות, הכנסת טכנולוגיה מודרנית ובניית תעשייה המבוססת על עיבוד חקלאי, הפכו את המשקים למודרניים ורווחיים יותר (אף שכמה מן הניסיונות ליצור תעשייה המבוססת על עיבוד חקלאי נכשלו).
 - **שינוי במעמד האיכרים ובעלות על הקרקע:** המתיישבים חדלו להיות הבעלים של הקרקע ונהיו "אריסים" המקבלים תמיכה חודשית או עובדים כשכירים של הברון. הסבר התרומה: האיכרים ויתרו על עצמאותם הכלכלית, אך הברון הבטיח את מימונם הכלכלי. ללא הסיוע והתמיכה הכלכלית הם היו קורסים.
 - **שינוי באספקת שירותי חינוך, בריאות ודת:** מעבר מקבלת שירותי קהילה מן העיר צפת לקבלתם במושבות עצמן. הסבר התרומה: הברון סייע למסד במושבות שירותים קהילתיים בסיסיים ללא הצורך של המושבות להיות תלויות בעיר צפת. נוצר סדר ארגוני שלא היה קיים במושבות קודם לכן.
- הערה:** אפשר לקבל כתשובה גם הצגה של שינוי במושבה ספציפית (כך למשל ראש פינה – רק עם המעבר לחסות הברון הוגדלו הקרקעות, ניטעו מטעים וכרמים והחלו בגידול בעלי חיים. ביסוד המעלה הוקמה משתלה והאיכרים הועסקו בה בתשלום, בצד החזקת הנחלות האישיות, שאותן החכירו לערבים).

ב. הטענה של י' בן-ארי – המושבות ביהודה ובשרון התרחבו ונוצרה בהן תשתית מוצקה להתפתחות ההתיישבות.

לעומת זאת, כבר מתחילת המאה ה-20 חל קיפאון בהתפתחות המושבות בגליל העליון.

דוגמאות לקיפאון בהתפתחותן של מושבות הגליל העליון:

- התפתחות איטית בגידול האוכלוסייה ולעיתים אף נסיגה. הגידול במושבות היה איטי. רק ראש פינה התפתחה בקצב דומה לזה של המושבות הגדולות במרכז הארץ. במושבות האחרות היו עליות וירידות במספר בתי האב.
 - קיפאון כמעט מוחלט בהתפתחות השטח הבנוי. משנת 1898 לא קמה בגליל העליון שום מושבה חדשה. המושבות הקיימות קפאו על שמריהן והיו שלא שרדו במאבק הקיום. רק לאחר הקמת מדינת ישראל הורחבו המושבות.
 - צמיחה כלכלית איטית גם ביחס לעצמן וגם ביחס למושבות יהודה ובשרון ששגשו ויצרו תשתית מוצקה להמשך התפתחות לאחר מלחמת העולם הראשונה. לעומת זאת במושבות הגליל נבלמה הצמיחה הכלכלית.
 - התפרקותה של המושבה "מחניים" ודלדולה של המושבה "עין זיתים". עד שנת 1904 פסקה תנופת הפיתוח גם במטולה ובראש פינה. מאז לא הייתה התפתחות פיזית באזור עד שנת 1914, וגם משנה זו ואילך, אין מדובר בהתפתחות ניכרת עד לקום המדינה.
 - היעדרן של מערכות על-יישוביות. למרות הצורך בהן, לא קמו מערכות משותפות, חוץ מ"חברה קדישא".
- הגורמים שהביאו לקיפאון זה לדעת יוסי בן-ארי:**
- תכנון יחידות המשק החקלאי היה גורם שהכביד ועיכב את התפתחות המושבות מבחינה כלכלית. מספר בתי האב היה קטן ולכן גודל המשקים החקלאיים ומספרם היה מצומצם. התפיסה שרווחה בתקופת העלייה הראשונה הייתה שיש להקצות כ-100 עד 250 דונם לכל יחידת משק כדי לבסס את קיומה של משפחה אחת. תפיסה זו לא עמדה במבחן המציאות: במושבות הגליל העליון היה מספר המשפחות קטן אך מספר הנפשות בכל משפחה היה רב. הדבר יצר מצב שבו מספר הנפשות הנסמך על נחלה אחת היה רב בלי שהייתה להן יכולת להרחיב את יחידת המשק החקלאי. הדבר הוביל לקיפאון/קיבעון בגידול המושבות.
 - העדר ענף חקלאות מוביל מנע יציבות והתבססות כלכלית: במושבות יהודה התרכזו בתחילה בגידול כרמים ומטעי שקדים ועברו לענף ההדרים שעליו יכלו להתבסס כלכלית, לעומת זה בגליל העליון נשענו המושבות על משק מעורב: גידולי פלחה ומטעים שונים. גידולים אלה לא הביאו להתבססות ולביטחון כלכלי. ההישענות על גידולי שדה הייתה כרוכה באי-ודאות רבה ובתלות בגורמי האקלים. הרווחיות הכלכלית מהם לא הייתה יציבה.
 - המדיניות והניהול של יק"א: החל משנת 1900 עברו המושבות לניהול של יק"א. יק"א מנעה את התפתחותן של מושבות הגליל העליון: יק"א פעלה מתוך מניעים רווחיים ופחות אידיאולוגיים ציוניים. פעלה לחיזוק כלכלי של המושבות, במחיר צמצום מספר המושבות ורכישת קרקעות. תחת ניהולה, מושבה אחת פורקה, שנייה הוזנחה, והמושבות האחרות הוקטנו. יק"א ניסתה למנוע את תלות המתיישבים בכספי סיוע ועברה לשיטת הלוואות, עריכת חוזי אריסות כלכליים, ומי שלא עמד בהם נאלץ לעזוב. יק"א העדיפה להשקיע יותר ביישובי הגליל התחתון מפני שבו היא ראתה פוטנציאל כלכלי רווחי יותר מבמושבות הגליל העליון. (הגליל התחתון קרוב יותר לטבריה, לחיפה, למרכזים העירוניים, שטח רב המתאים לגידולי פלחה, בשטח זה לא היו מתיישבים ותיקים בעלי דרישות ומעוררי קשיים כמו בגליל העליון) וכך נזנח הגליל העליון לטובת פיתוח הגליל התחתון.
 - מחסור בהון ובאמצעי ייצור: המושבות סבלו ממחסור קשה בהון בסיסי לבנייה ולעבודה שוטפת. העדר תמיכה מספקת בשלבים המוקדמים הכריח חלק מהמתיישבים לנטוש ולחזור לגור במרכזים העירוניים כמו צפת.
 - המיקום הגיאוגרפי של המושבות: בידוד גיאוגרפי וביטחוני, שהשליך גם על אפשרויות ההתפתחות הכלכלית שלהן. המושבות היו מרוחקות ומבודדות, במיוחד מטולה, ששכנה בנקודה הצפונית ביותר. הגליל היה אזור שוליים. המרחק הכביד על יצירת קשרים והשגת מידע והרתיע אנשים חדשים מלבוא אליו. דרכי ההגעה לגליל היו מסוכנות מבחינת הבטיחות, ולכן נוצר נתק מיישובי הגליל התחתון ויישובי השפלה. בידוד זה גרם קושי לפתח שווקים וליצור רצף התיישבותי חזק. העולים שהגיעו בעלייה הראשונה והשנייה העדיפו להתיישב במרכז הארץ ולאורך מישור החוף ושם לרוב הושקעו תוכניות הפיתוח. לעומת זה הגליל העליון המרוחק נזנח.
 - בעקבות המיקום הגיאוגרפי המרוחק לא היו מוקדי פיתוח חברתיים כלכליים שיקדמו את האזור כולו.
 - קשיי אקלים גרמו לתנאי מחיה קשים ולתמותה: קרבה לביצות אגם החולה גרמה למחלות ולקשיים בחקלאות, והדבר פגע ביכולת הצמיחה של היישובים.
 - השגת רישיונות לבנייה נתקלה בקשיים בירוקרטיים שעיכבו את התפתחות המושבות. לעיתים הדברים הובילו לקיפאון מוחלט, והוא הסתיים רק לאחר שהמושבות עברו לחסות הברון. הקיפאון הממושך גרם לנטישה של מתיישבים.

2.

"מדיניות רכישת הקרקעות וההתיישבות בנגב ערב מלחמת העצמאות" מאת חנינא פורת

א. הטענה של חנינא פורת – שהפעילות הציונית בנגב, בשנת 1947, "הביאה בסופו של דבר להכללתו של הנגב במדינה

היהודית". הסבר הטענה וביסוסה באמצעות דוגמאות:

הטענה:

הפעילות הציונית יצרה "עובדות בשטח" אשר השפיעו על החלטת האו"ם (מיום כ"ט בנובמבר 1947) להעביר את הנגב לתחומי המדינה היהודית. משלחת האו"ם שביקרה בארץ-ישראל (ועדת אונסקו"פ) התרשמה מן ההישגים והפיתוח של המפעל הציוני בנגב, דבר שהשפיע על החלטת האו"ם להכליל את הנגב בתחומי המדינה היהודית.

ביסוס הטענה באמצעות דוגמאות:

בתחום ההתיישבות:

– הנחת תשתיות: הנחת קו המים כאמצעי לביסוס ריבונות (למרות מכשולים שהציבו הבריטים והבדווים) פורת קובע שההתמדה בבניית קו המים השפיעה על ועדת אונסקו"פ ועל נציגי המעצמות באומות המאוחדות. הציונים הוכיחו שניתן לא רק לרכוש קרקעות ולהקים עליהן יישובים, אלא גם להתפרנס מהן ולחיות בהן (מי שתייה ומים לחקלאות מותאמת לתנאי המדבר).

– הקמת יישובים: יצירת עובדות בשטח כאסטרטגיה מדינית: בין פרסום "תוכנית מוריסון גריידי" ל"ועידת השולחן העגול" בלונדון, עלו 24 יישובים על הקרקע, בפריסה רחבה על פני כ-95 אלף דונם בבעלות יהודית. המעצמות התרשמו מכך והדבר השפיע על השיקולים בהחלטת החלוקה בהמשך. האו"ם לא היה יכול להתעלם מן הנתונים הדמוגרפיים.

– הניסיונות בתחום החקלאות שנערכו במצפים, הוכיחו שניתן להתקיים מחקלאות גם במדבר (סתיר את עמדת הבריטים שטענו שהנגב אינו ניתן לעיבוד). הציונים הוכיחו שניתן לפתח באזור המדבר חקלאות שתוכל לפרנס את היישובים (כדאיות כלכלית).

– מדיניות רכישת הקרקעות הונעה בעיקר משיקול מדיני אסטרטגי ונשענה פחות על שיקולי תועלת ורווחיות כלכלית. למרות המגבלות המשפטיות (חוק הקרקעות והמגבלות הבריטיות) והמחסור בתקציב, המשיכו המוסדות המיישבים להקים יישובים חדשים. השיקול העיקרי שהנחה אותם היה שההתיישבות תשמש מנוף לחץ שישפיע על המעצמות להעביר את הנגב לשטחי המדינה היהודית בעתיד.

בתחום הדיפלומטי-מדיני:

– שיחות שנערכו בין ראשי המוסדות הלאומיים הציוניים ובין נציגי ועדת אונסקו"פ בניסיון לשכנע אותם לתמוך בהחלת הריבונות היהודית בנגב. כך למשל, ויצמן העיד לפני הוועדה של האו"ם (אונסקו"פ) על פוטנציאל של מיליוני דונמים להתיישבות יהודית בעתיד. קפלן העיד לפני ועדת אונסקו"פ על חשיבות מפעל ההתיישבות היהודית בנגב וחשיבותו של בניית קו המים.

– ישיבות שנערכו בסוכנות היהודית דנו במתן עדיפות לרכישת הקרקעות וההתיישבות בנגב מתוך שיקולים מדיניים – אסטרטגיים ולפיהם מפת החלוקה שיקבע האו"ם תהיה נגזרת של מפת ההתיישבות. לכן כל נקודת התיישבות בנגב חשובה בהיבט המדיני. מוסדות התנועה הציונית שמו להם למטרה להביא להחלת הריבונות היהודית על הנגב כשהבינו שהבריטים לוחצים להוציא את הנגב מתחומי המדינה היהודית המיועדת.

– מאבק בבריטים להנחת קו המים: במהלך בניית קו המים ניסו ראשי היישוב לשכנע את הבריטים שהנחת קו המים תשרת לא רק את ההתיישבות היהודית אלא גם את הבדווים ואת אנשי הממשל הבריטי.

– בדיוני האו"ם הסכימה הסוכנות לוותר על שטחים בנגב מתוך רצון להקל על המדינות השונות לתמוך בתוכנית החלוקה שבה חלק ניכר מן הנגב יהיה בתחום המדינה היהודית.

ב. הטענה – התכנון והבנייה של קו המים בנגב הושפעו מן המדיניות של שלטונות המנדט הבריטי בארץ-ישראל

ומן היחס של הבדווים בנגב כלפי פרויקט הנחת קו המים:

הסבר הטענה: הממשל המנדטורי הבריטי הערים קשיים בירוקרטיים ומשפטיים שגרמו לעיכוב בבניית קו המים וסטייה מן התוכנית המקורית בנוגע לקו המים. **הבדווים הערימו אף הם קשיים** וגרמו לעיכובים בבניית קו המים.

ביסוס הטענה באמצעות דוגמאות להשפעת מדיניות שלטונות המנדט הבריטי בארץ-ישראל:

– **הדוגמה:** הליך בירוקרטי ארוך להשגת היתר להנחת הצינורות. הבריטים עשו הכול כדי להשהות ולעכב את הנחת הצינור: טענו שמחיר המים עלול להיות גבוה באופן שימנע שימוש בהם להשקיה, העלו חשש מהמלחת מי האזור וניסו להחמיר את החקיקה – לתקן את חוק המים באופן שימנע מיהודים לקדוח בארות ולהוביל מים מאזור לאזור. **ההשפעה:** דיונים ושיחות רבות בין בכירי המוסדות הלאומיים ובין בכירי הממשל המנדטורי הבריטי הובילו לתהליך שנמשך זמן רב, מה שאילץ את חברת "מקורות" לפעול בחשאי, גם ללא היתר בפועל ולהמתין לקבלת היתר במהלך העבודה על קו המים.

– **הדוגמה:** הבריטים התנו את מתן ההיתר להניח את קו המים, בהתחייבות של המוסדות הלאומיים לספק מי שתייה לערבים ולבדווים לאורך קו הצינור. **ההשפעה:** עיכוב בעבודה על הנחת קו המים ושינוי תוואי הצינור.

– **הדוגמה:** העבודות על קו המים הופסקו זמנית בהוראת הבריטים, בעקבות התנגדות של ערבים ובדווים לביצוע התוכנית, בטענה שהיהודים מניחים את הצינורות בקרקע ערבית. הבריטים נקראו לסייע ליהודים בעקבות הפרעות הבדווים לעבודת בניית קו המים, אבל הם נמנעו מלהתערב. **ההשפעה:** עיכוב בבניית קו המים. העבודות התחדשו רק לאחר שראשי המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית התחייבו שהצינורות יונחו לאורך דרכים ממשלתיות או באדמה בבעלות יהודית.

ביסוס הטענה באמצעות דוגמאות להשפעת היחס של הבדווים בנגב:

– **הדוגמה:** הסתה נגד בניית קו המים וחבלה בצינורות המים. הבדווים גנבו צינורות שהונחו, והוציאו אותם מן התעלות, יצאו להפגנות, ירו בצינורות עצמם, הפכו את הצינורות לתומכים לגנות, נשכבו לרגלי הטרקטור. ההסתה נגד בניית קו המים התגברה במהלך שנת 1947. **ההשפעה:** הפרעות ומעשי החבלה של הבדווים בהנחת צינור המים גרמו לפגיעה כלכלית, עיכוב בעבודות הנחת קו המים ולחילוקי דעות קשים בין העוסקים במלאכת הנחת קו המים בנוגע לתגובה הראויה.

– **הדוגמה:** הבדווים דרשו שתוואי קו המים לא יעבור בשטחים שלהם. **ההשפעה:** עיכוב בבניית קו המים ושינוי תוואי הצינורות לאדמה בבעלות ממשלתית או יהודית.

הערה: יש להביא דוגמה אחת לפחות מכל סוג (מדיניות הבריטים, היחס של הבדווים).

3. "המלחמה הארוכה ביותר – אצבע הגליל במלחמת העצמאות" מאת מוטי גולני

א. השיקולים שהשפיעו על מדיניות הביטחון של ארגון ההגנה בנוגע לחזית באצבע הגליל בחודשי הלחימה הראשונים:

- אצבע הגליל נחשב לקו בלימה אסטרטגי: היישובים בגליל העליון משמשים מחסום חיוני למניעת פלישת כוחות ערביים דרומה ויגנו על יישובי עמק יזרעאל, הגליל המערבי וחיפה. החשש מפלישה לאצבע הגליל הביא להחלטה לרכז שם כוחות רבים של הפלמ"ח. ולהחזקה עיקשת ביישובי אצבע הגליל, למרות בידודם והמחיר הכבד ששילמו התושבים ביישובים אלה ו"השיירות" שניסו לפרוץ את הדרך אליהם ולספק להם אספקה ותגבורת.
- במטה הכללי של ארגון ההגנה חשבו שיש להסתפק במדיניות הגנתית מאופקת, המוגבלת לפעולות תגמול מדודות ולהימנע מפעולות תקיפה יזומות רחבות מכיוון שאין מדובר במלחמה אלא בסבב נוסף של "מאורעות", "התפרעויות זמניות". האיום הוא איום מקומי ומוגבל, לכן אין מקום להביא להסלמת המצב. איפוק בדרכי התגובה יוביל להרגעת המצב, כפי שהיה "בסבבים קודמים" של "מאורעות".
- השיקול המוסרי: יש להימנע מפגיעה באוכלוסייה אזרחית בעיקר בנשים ובילדים. על כן יש להימנע מפעולות תגמול רחבות היקף.
- סירוב לנטוש יישובים יהודיים (אפילו באופן זמני, גם במצב הקשה ששרר בימי המצור והאבדות בנפש) מתוך הנחה שכל נסיגה משטח עלולה לא רק לסכן את היישובים בגליל המערבי, עמק יזרעאל וחיפה, אלא גם עלולה לגרום לצמצום גבולות המדינה היהודית בעתיד. השטח קובע את הגבולות. כל נקודת יישוב שתישמר תגדיר את גבולות המדינה היהודית. לשם כך הקצו משאבים (כוח אדם ונשק) וניסו לשמור על נוכחות יהודית בגליל.
- שמירה על יחסים תקינים עם שלטונות המנדט הבריטי תסייע בהגנה על היישובים היהודיים. הצורך להתחשב בדרישות של שלטונות המנדט הבריטי כל עוד הם לא פינו את כוחותיהם מארץ-ישראל. הנוכחות של שלטונות המנדט הבריטי בארץ-ישראל מצד אחד הגבילה את פעולות התגמול של כוחות ארגון ההגנה נגד כפרים ערבים, ומצד אחר המעורבות הבריטית סייעה בהגנה (למשל כפר סאלד). ארגון ההגנה נהג באיפוק במעשי התגמול כדי להיראות בעיני הבריטים הצד המגיב ולא הצד שיוזם את ההתקפות.

השינויים שחלו במדיניות הביטחון בנוגע לחזית באצבע הגליל החל מסוף פברואר 1948:

- מעבר ממדיניות הגנתית המוגבלת לפעולות תגמול, ליוזמה התקפית, שכללה לא רק פעולות הגנה על יישובים קיימים אלא גם כיבוש טריטוריות באמצעות יציאה למבצעים צבאיים לכיבוש הגליל כולו.
- שינוי ארגוני – הקמת מסגרת ארגונית-מנהלתית שכללה את חטיבות כרמלי וגולני, גיוס מקיף והקמת חטיבות חי"ש מרחביות.
- שינוי והרחבה של מטרות הלחימה. הרחבת מטרת הלחימה לא רק להגנה על יישובים יהודיים קיימים ועל שטחי המדינה היהודית כפי שנקבעו בתוכנית החלוקה, אלא ניסיון ליצור רצף טריטוריאלי וקווי הגנה משופרים יותר לגבולות המדינה היהודית בעתיד.

הסיבות לשינויים אלה לדעת מ' גולני:

- שינוי בקונספציה הביטחונית וההבנה שאין מדובר ב"עוד סבב של מאורעות" אלא במלחמה של ממש. למלחמה זו צריך להיערך ולתכנן תוכנית צבאית מקיפה, שתכלול לא רק הגנה על יישובים יהודים אלא גם מתקפות יזומות וכיבוש של שטחי המדינה המיועדת לפי תוכנית החלוקה ומעבר לה.
- הרצון ליצור קווי הגנה טובים יותר לעתיד, הביא להרחבת מטרות המלחמה והשתלטות על שטחים נוספים מלבד שטחי המדינה היהודית שנקבעו בהחלטת החלוקה של האו"ם (29/11/1947). הבנה שמדינה מפוצלת לאזורים מנותקים אינה בת קיימא, ומכאן שינוי והרחבת מטרות הלחימה.
- הצורך להשיג שליטה מלאה באזור, שנועד להיות חלק מן המדינה היהודית על פי תוכנית החלוקה (החלטת האו"ם מיום כ"ט בנובמבר 1947). לכן היה על "ההגנה" להשיג שליטה מלאה באזור מייד עם פינוי הצבא הבריטי משטחי הגליל.
- שליטה באצבע הגליל הייתה הכרחית כדי לשמש "קרש קפיצה" להשתלטות על צפת, שאומנם נכללה במדינה היהודית המיועדת (על פי תוכנית החלוקה של האו"ם), אך הייתה בעלת רוב דמוגרפי ערבי. התגבשה ההכרה ששליטה באצבע הגליל היא המפתח לשליטה בגליל העליון כולו.

- קצב ההתפנות של הבריטים – בחודשים פברואר ומרץ 1948 האיצו הבריטים גם את קצב ההתפנות שלהם מן הגליל ויצרו ואקום שפתח הזדמנויות מצד אחד וסיכונים מצד אחר. התפנות הבריטים אפשרה לכוחות יהודיים לפעול בחופשיות רבה יותר. נוצר מרוץ בין היהודים לערבים לתפוס עמדות שפינו הבריטים, ולהשתלט על תשתיות, כמו מוצבים, דרכים ונקודות אסטרטגיות שהבריטים עזבו. לארגון ההגנה היה חשוב להשתלט על כל שטח בארץ שהבריטים פינו, ובכלל זה באצבע הגליל, מחשש שאם לא יעשו זאת, ישתלטו הערבים על השטח המפונה. לכן גם כשהבריטים התפנו משטחי הגליל והציעו לפנות יישובים יהודיים בחסות הבריטים, סירבה לכך "ההגנה" ומיהרה לצאת למתקפות ולמבצעים צבאיים יזומים.
- פעולות "צבא ההצלה הערבי" בראשותו של קאוקג'י סיכנה את יישובי הגליל והדגישה את ההכרח לעבור מפעולות הגנה לפעולות התקפה רחבות היקף.
- פלישת מדינות ערב מייד עם הכרזת המדינה, חייבה את מדינת ישראל ואת צה"ל להיערך לקרבות בלימה ולאחר מכן לקרבות הכרעה וכיבושים טריטוריאליים.

ב. הסיבות לעיכוב בחתימת על הסכמי שביתת הנשק בין מדינת ישראל ובין כל אחת מן המדינות:

הסיבות לעיכוב בחתימה על הסכמי שביתת הנשק עם לבנון:

- לבנון חששה להיות המדינה הערבית הראשונה שתחתום על הסכם עם "האויב הציוני". חששה מתגובות עוינות של מדינות ערב האחרות. רק אחרי שמצרים חתמה על הסכם שביתת נשק עם ישראל (פברואר 1949), הסכימה לבנון לפתוח בשיחות משא ומתן עם ישראל.
- אי-הסכמתה של ממשלת לבנון לפתוח בשיחות בזמן שכוחות צה"ל חונים בשטחה. לבנון רצתה להבטיח שישראל תיסוג משטחים שכבשה בלבנון. במהלך "מבצע חירם" כבשה ישראל 14 כפרים לבנוניים והגיעה עד הליטני. רק כאשר הסכימה ישראל, כמחווה שלום, לפנות חלק מכוחות צה"ל ולהבטיח שתפנה את כל השטח כשייחתם הסכם שביתת נשק, הסכימה לבנון לנהל משא ומתן.
- עיכוב במשא ומתן נבע גם בשל מדיניות ראש ממשלת ישראל – בן גוריון דרש מלבנון לכרוך את הסכם שביתת הנשק עם ישראל בהסכמה של סוריה לסגת מראש הגשר בשטח המדינה היהודית (משמר הירדן). אך לאחר מכן הבין בן גוריון שאי אפשר לצפות מלבנון לערוב להתנהלות הסורים, ולכן היה מוכן להגיע להסדר נפרד עימם.

הסיבות לעיכוב בחתימה על הסכמי שביתת הנשק עם סוריה:

- חוסר יציבות פוליטית: בסוריה התחוללו הפיכות צבאיות והשלטון היה לא יציב. נסיבות אלה מנעו קבלת החלטות.
- סוריה לא רצתה להיות המדינה הערבית הראשונה שתחתום על הסכם עם ישראל ובעקבות זאת תיחשב לבוגדת או חלשה. חששה מבידוד אזורי ערבי אם תמהר לחתום ראשונה. המתנה עד שכולן חתמו (חוץ מעיראק)
- חוסני זעים, שתפס את השלטון בסוריה בהפיכה צבאית, הודיע על רצונו לנהל משא ומתן עם ישראל, מכיוון שהבין שעבור הסורים הפכה המובלעת ששלטו עליה (מובלעת משמר הירדן) מנכס לנטל. הם חששו שישראל תפנה את כל כוחות צה"ל לחזית היחידה שנותרה פתוחה, כלומר לחזית הסורית, ולכן העדיפו להשיג פתרון מדיני.